

УДК 502.172:574.1(477.53-21Крем):338.28

<https://doi.org/10.18372/2786-8168.18.18583>

А.С. Левницька, студентка
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ОХОРОНА ФІТОРІЗНОМАНІТТЯ ОКОЛИЦЬ СЕЛА ПІДГІРНЕ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. У публікації наведена інформація про фіторізноманіття околиць села Підгірне Кременчуцького району Полтавської області та стан його охорони в межах ландшафтного заказника місцевого значення «Балка Широка» в контексті екологічного моніторингу. Охарактеризовано також місцезнаходження та стан популяцій рідкісних видів рослин заказника із соцологічними статусами (*Adonis vernalis*, *Tulipa quercetorum*, *Scilla siberica*, *S. bifolia*, *Amygdalus nana*). Указані ризики та загрози фіторізноманіттю заказника, зроблено висновки про дотримання вимог заповідного режиму на його території.

Ключові слова: фіторізноманіття, рідкісні види флори, заповідний режим.

Біорізноманіття планети вже давно знаходиться під загрозою збіднення та зникнення. А тому вивчення біорізноманіття на всіх рівнях (локальному, регіональному та планетарному) є актуальним для вирішення багатьох екологічних проблем. Серед видового різноманіття рослин, що зростають на території Кременчуцького району Полтавської області, майже третя частина є рідкісними. Не виключенням є й околиці села Підгірне, які були нами обстежені в контексті екологічного моніторингу фіторізноманіття.

Територія досліджень знаходиться в південно-західній частині Кременчуцького району Полтавської області на правому березі долини р.Дніпро, практично на південній межі лісостепової зони України. На південний схід населеного пункту на відстані 1 км розташований ландшафтний заказник місцевого значення «Балка Широка» площею 383,0 га. Заказник створено відповідно до рішення обласної ради від 17 жовтня 1994 року. Підпорядкований об'єкт ДП «Кременчуцький лігосп» (Крюківське лісництво, квартал 10-16). Заказник є місцем збереження й охорони ряду рідкісних видів рослин і тварин із європейським, національним та регіональним соцологічним статусом.

Рельєф околиць території дослідження представлений яружно-балковою системою, де збереглися відкриті степові схили, зайняті лучно-степовою рослинністю, біотопи широколистяних лісів байрачного типу та ясеневих лісокультур (*Fraxinus excelsior* L.). На південь від населеного пункту поширені еолові форми рельєфу, так звані, «піщані кучугури»). Глибина ярів місцями сягає п'яти метрів. Такі біотопи є науково цінними, однак не входять до меж заказника.

Об'єктом оригінального наукового дослідження є природне біорізноманіття околиць села Підгірне Кременчуцького району Полтавської області. **Предметом**

дослідження є стан збереження фіторізноманіття природних комплексів околиць села Підгірне в межах ландшафтного заказника місцевого значення «Балка Широка»). **Метою досліджень** є моніторинг стану збереження фіторізноманіття на ландшафтному, ценогічному, видовому та популяційному рівнях околиць села Підгірне, аналіз ефективності функціонування природно-заповідного об'єкта. **Основні завдання:** вивчити природні умови околиць села Підгірне Кременчуцького району Полтавської області; продовжити екологічний моніторинг фіторізноманіття природно-заповідної території; проаналізувати екологічну ситуацію околиць села Підгірне; визначити ризики й загрози для фіторізноманіття; з'ясувати стан дотримання заповідного режиму на території заказника «Балка Широка». Базовою основою для моніторингу фіторізноманіття заказника слугує Кадастрова картка на об'єкт (форма ДКПЗФ1) від 2008 р.

Основним едифікатором широколистяних лісів на території заказника є *Quercus robur* L., а його супутниками – *Acer platanoides* L., *Acer tataricum* L., *Tilia cordata* Mill., *Sambucus nigra* L., *Fraxinus excelsior* L., *Populus tremule* L. Флористичне ядро травостою є типовим із представниками неморальних видів флори. Созологічно цінним явищем для таких біотопів є формування синузій ранньовесняних ефемероїдів із домінуванням *Scilla siberica* Haw., *Scilla bifolia* L. (регіонально рідкісні види в Полтавській області) та *Corydalis solida* (L.) Clairv., *Gagea lutea* (L.) Gawl., *Gagea minima* (L.) Gawl.

Нами в ході досліджень підтверджене місцезнаходження *Tulipa quercetorum* Klok.& Zoz – виду, включеного до Червоної книги України, який зазначений Н.О. Смоляр у Кадастровій картці (2008) на ландшафтний заказник місцевого значення «Балка Широка» в частині «Рослинний світ». Також цей рідкісний вид виявлений у лісокультурах *Fraxinus excelsior* L., що утворює значну за площею куртину, а по масиву вид зустрічається спорадично різночисельними групами.

Упродовж 2021 та 2023 років під час проведення оригінальних фенологічних спостережень за фітобіотою заказника нами встановлено, що науково цінним є саме схил балки західної експозиції балкової системи, що прилягає до ґрунтової дороги, неподалік від якої знаходиться невеликий степовий курган. Саме у його підніжжі виявлений чисельний локалітет *Tulipa quercetorum*. Площа куртини сягає близько 2000 м².

Досліджуючи біотопи заказника «Балка Широка», нами з'ясовано, що степова рослинність на території району збереглася фрагментарно невеликими ділянками на схилах ярів та балок. Так, тільки поодинокими екземплярами зустрічається вид із національним созологічним статусом *Adonis vernalis* L., який до 2018 року зустрічався на двох ділянках. Пошук та вивчення цих місцезнаходжень навесні 2023 року ранньовесняних ефемероїдів довів їх присутність. і є місцем зростання мигдалю степового (*Amygdalus nana* L.).

На степових ділянках заказника представлені фітоценози рідкісних для Полтавщини чагарникових степів *Amygdalus nana* L., які рекомендуються для включення до списків Зеленої книги Полтавської області. Встановлено, що в східному напрямі заказника формуються відриті біотопи, зайняті угрупованнями лучно-степової рослинності, далі за межами заказника вони межують із

агроутілками. На південній та західній межі з територією заказника представлені штучні дереватні біотопи – полезахисні лісосмуги.

За результатами моніторингових досліджень нами відмічається прогресуюче захоплення деяких ділянок заказника агресивним адвентивним видом – *Ambrosia artemisifolia* L., ценопопуляції якої є чисельними, і збільшується кількість захоплених нею ділянок у межах заказника.

Під час квітучання на території заказника зазнають масового знищення й весняноквітучі регіонально рідкісні види, насамперед, *Adonis vernalis*, *Scilla sibirica*, *Scilla bifolia*, а також такі учасники весняних лісових синузій, як *Gagea lutea* Ker Gawl., *Corydalis solida* (L.) Clairv. Проаналізувавши усереднену щільність ранньовесняних рослин, робимо висновок, чисельність ценопопуляцій зазначених вище рідкісних видів рослин в останні роки зменшується.

Заповідний режим ландшафтного заказника «Балка Широка», визначений в «Охоронних зобов'язаннях», все ж передбачає раціональне використання природних ресурсів заказника. Тому на його території місцеве населення здійснює сінокосіння та випасання худоби. Однак, нами зафіксоване порушення термінів таких робіт. Одним із негативних екологічних чинників на фіторізноманітті є також пізньовесняні та ранньоосінні несанкціоновані пали відкритих територій заказника, зайнятих лучно-степовою рослинністю, що призводить до знищення квітучих рослин та інших представників біорізноманіття рослинного та тваринного світу. Все це свідчить про недотримання вимог, що передбачає заповідний режим ландшафтного заказника.

Оцінка масштабів впливу негативних чинників та ризиків на фіторізноманітність заказника «Балка Широка» показала, що серед найвпливовіших негативних чинників та ризиків на території досліджень за масштабами є несанкціоновані випалювання сухої рослинності, за ступенем впливу – випалювання, викопування цінних степових рослин, а також надмірне випасання худоби, що призводить до збоїв рослинності та забур'яненості.

Під час досліджень весною 2021 р., яка за кліматичними умовами була холоднішою за весну 2020, встановлено, що період вегетації рослин прискорюється, і це негативно впливає на їх продуктивність. Причиною такої невідповідності є, на нашу думку, недостатнє запилення, екологічні стреси, шкідники, хвороби й негативні впливи антропогенного походження, що свідчить про факти недотримання на території заказника встановленого заповідного режиму.

Список використаних джерел

1. Байрак О. М., Стецюк Н.О. Конспект флори Полтавщини. Вищі судинні рослини. Полтава : Верстка, 2008. 196 с.
2. Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник / Автор і упорядник Н.О. Смоляр. Полтава : ШвидкоДРУК, 2014. С. 66.
3. Смоляр Н.О. Зелена книга Полтавщини. Рідкісній такі, що перебувають під загрозою зникнення, та природні рослинні угруповання : Навчально-методичне видання. Полтава : ШвидкоДРУК, 2014. 74 с.

Науковий керівник - Н.О. Смоляр к.б.н., доцент